

Життя ідіота

Рюноске Акутагава

1. Епоха

То було на другому поверсі одної книгарні. Він, двадцятирічний юнак, стояв на драбині, приставленій до полиці, й шукав нових книжок. Мопассан, Бодлер, Стріндберг, Ібсен, Шоу, Толстой...

Уже й сутінь запала, а він і далі уважно переглядав спинки книжкових оправ. На полицях стояли скорше не книги, а сам кінець століття: Ніцше, Верлен, брати Гонкури, Достоевський, Гауптман, Флобер...

Змагаючись з присмерком, він перечитував прізвища авторів. Поволі книжки огортала сумовита пітьма. Нарешті він не витримав й уже ладен був спускатися вниз, та несподівано над головою запалала електрична лампочка без абажура. Стоячи на драбині, він глянув на продавців і відвідувачів, що ворушилися у шпарах між полицями з книжками. Люди були навдивовижу дрібні й, далебі, якісь жалюгідні.

"Людське життя не варте й одного рядка Бодлерового", - подумав він, позираючи згори на людей...

2. Мати

Усі божевільні були в сірому. Тим-то просторий покій здавався ще похмурішим. Один хворий сидів перед фісгармонією і запально грав псалми, а інший посеред палати чи то підстрибував, чи то пританцьовував.

Він стояв поряд з рум'яним лікарем і приглядався до того видовища. Його мати вже десять років анітрохи не різнилася від тих хворих. Анітрохи - в їхньому запаху він відчув материн запах.

- Ну, ходімо.

Лікар ступив уперед і повів його коридором до іншої палати. Там у кутку у великих банках плавали у спирті людські мозки. На одному з них він закріпив накрап чогось білого, схожого на яєчний білок. Розмовляючи з лікарем, він ще раз пригадав матір.

- Оцей мозок належав інженерові електролампової фірми. Йому завжди видавалося, ніби він велика чорно-лискуха динамомашини.

Уникаючи лікарського погляду, він поглянув крізь шибку надвір. На цегляному мурі видніли скалки розбитої пляшки, подекуди купками білів мох.

3. Родина

Він мешкав на околиці міста у двоповерховому особному будинку. Земля під фундаментом була м'яка, тому будинок дивно скособочився.

У тій оселі тітка часто йому допікала. І не через те, що не дістала прав названої матері. Однак дужче за всіх він любив саме її. Тепер, коли йому сповнилося двадцять, його тітці, що свій вік звікувала старою дівою, бралось до шістдесяти.

Не один раз у тому двоповерховому будинку на околиці міста він подумки запитував себе, чи завжди взаємна любов - обопільна мука. І водночас відчував, як

зловісно перехилився будинок.

4. Токіо

Над Сумідаґавою[141] пливло імлисте марево. З вікна пароплавчика, що мчав річкою, він споглядав вишні на острові Мукодзіма. Кучми вишневого цвіту тяглися перед очима, як краї старого руб'я, інавівали журбу на серце. Іутихвишняхз острова Мукодзіма, що пам'ятали часи Едо, він упізнав себе.

5. Я

Він сидів з товаришем[142] край столу в кав'ярні й безперестанку попихкував цигаркою. Він мовчав, але до товаришевих слів уважно прислухався.

- Сьогодні я півдня проїздив на автомобілі.

- У якійсь справі?

- Та де там, просто закортіло поїздити, - легко відповів товариш, підпираючи обличчя рукою.

Ті слова відкрили перед ним досі незнаний, майже потойбічний світ чужого "я", і він відчув біль, змішаний з радістю.

Кав'ярня була малесенька, під образом бога Пана з каучукового кущика у червоному горщику звисало грубе листя.

6. Хвороба

З моря без упину дмухав вітер, а він розгорнув здоровенний англійський словник і пальцем водив по рядках:

talaria - взуття з крильцями,

tale - оповідання,

talipot - пальма, що росте у Східній Індії, висота стовбура 50-100 футів, з її листя виробляють парасольки, віяла та брилі, цвіте раз на сімдесят років.

В його уяві яскраво вимальовувався цвіт тої пальми. Несподівано в горлі, як ніколи, нестерпно залоскотало, й ненароком на словник упала крапля слини. Власне, то навіть не була слина. Згадуючи своє коротке життя, він ще раз уявив собі цвіт, що за далеким морем у підхмар'ї витає на вершечку пальми...

7. Картина

Зненацька, - таки справді зненацька, - розглядаючи за вітриною книгарні зібрання Ван-Ґогових картин, він збагнув, що таке картина. Ясна річ, то були лише репродукції. Але вони вразили його яскравими барвами природи.

Захоплений картиною, він бачив перед собою тільки звивисте гілля дерев й округлі жіночі щоки.

Восени, одного дощового дня надвечір він проходив у передмісті попід залізничним віадуком. Унизу, під насипом, на другому кінці віадука стояла підвода. Проходячи мимо, він раптом відчув, ніби хтось раніше тут проходив. Хто? Та чи варто було про це питати? Десь у глибині молодого серця (йому було тоді двадцять три) він уявив собі, як, затиснувши в зубах довгий цибух люльки, фламандець з обрізаним вухом гострим поглядом вдивляється у сумний краєвид на картині...

8. Іскри

Вимоклий, він брів асфальтом. А дощ таки добряче припустив. У повітрі, виповненому дощовими краплями, він відчував запах прогумованого макінтоша.

Несподівано перед собою на електричному дроті він побачив лілові іскри. Вони якось дивно його зворушили. У кишені піджака стирчав рукопис, що його мали опублікувати друзі у своєму часописі.

Чалапаючи по дощу, він ще раз озирнувся на електричний дріт, що безперестанно випромінював навколо себе колючі іскрини. У людському житті він не бачив нічого, чого б душа прагла. А от ті лілові іскри, шалені спалахи в повітрі, – щоб їх спіймати, він ладен був і життям важити.

9. Труп

На великих пальцях трупів були прив'язані дротиком таблички з прізвищами й віком. Його приятель зігнувся над одним із них і, майстерно орудуючи скальпелем, почав здирати шкіру з обличчя. Під нею прослався ніжно-жовтий шар сала.

Він розглядав цього трупа. Той досвід, безперечно, знадобився йому для оповідання з давньоісторичним тлом[143]. Від мерця відгонило неприємним духом гнилого абрикоса. Насупивши брови, приятель зосереджено орудував скальпелем.

– Тепер і трупів не вистачає, – проказав товариш. І вмить йому на думку сплила відповідь: "Якби мені бракувало трупів, я без жодного лихого наміру вдався б до вбивства". Звісно, та відповідь лишилася невисловлена.

10. Учитель[144]

Він сидів під розлогим дубом і читав учителеву книжку. Жоден листок на дереві не шелестів у промінні осіннього сонця. Він читав, а йому ввижалося, ніби високо в небі непорушно повисла скляна шалька терезів.

11. Світанок

Потім настав світанок. Він стояв на розі вулиці й споглядав широку торговлицю. Люди й вози забарвилися темним пурпуром. Запаливши цигарку, він спокійно рушив углиб торговлиці. Несподівано худючий пес загавкав на нього. Та він його не злякався, а навіть полюбив.

Посеред торгу, розіславши на всі боки своє віття, стояв платан. Він спинився під його стовбуром і крізь гілля позирнув на високе небо: над головою мерехтіла зірка.

Тоді йому було двадцять п'ять, того березня він познайомився з учителем.

12. Військовий порт

Усередині підводного човна – напівтемрява. Затиснутий звідусіль розмаїтою машинерією, він удивлявся у маленьке скельце перископа. У тому скельці яскраво відбивався військовий порт.

– Он там, здається, видніє "Крицевий", – пояснив йому морський офіцер.

Спостерігаючи через чотирикутну лінзу маленький військовий корабель, він раптом чогось пригадав селеру. Ту, що злегка пахне на порції біфштекса за тридцять сенів.

13. Учителева смерть

Щойно перестав дощ. Він ішов крізь вітер уздовж нової станційної платформи. Небо

ще облягали хмари. По той бік платформи кілька чорноробів улад гупали кирками й про щось уголос співали, а вітер рвучко розкидав їхню пісню і його почуття. Затиснувши в губах запалену цигарку, він відчував у серці щемливу, як радість, печаль. З кишені його пальта виглядала телеграма: "Вчитель тяжко хворий".

3-за гори Мацуяма, звиваючись гадюкою, виповз ранковий восьмигодинний поїзд на Токіо. Над ним слався легенький димок.

14. Одруження

Наступного дня, після весілля, він дорікнув дружині: "Якщо ти так тринькатимеш гроші, то ми опинимось у скруті". Власне, він не хотів цього казати, але так його напоумила тітка. Ясна річ, дружина попросила вибачення і в тітки, і в нього. Перед глечиком з жовтими нарцисами, що їх вона купила для нього.

15. Вони

Вони жили тихомирно. Під широкою тінню розлогого бананового дерева. Бо їхня оселя була у містечку над морем, на відстані одної години поїздом від Токіо.

16. Подушка

Вмостившись на подушечці скептицизму, що пахла виноградним листям, він читав Анатолія Франса. Та невтямки йому було, що в тій подушці заховався кентавр.

17. Метелик

У повітрі, напоєному духом водоростей, пурхав метелик. Лише на мить він відчув на спраглих губах дотик його крилець. Минуло чимало років, а пилوک з тих крилець ще й досі зблискує на його губах.

18. Місяць

Піднімаючись сходами готелю, він випадково стрівся з нею. Навіть удень її обличчя, здавалось, осявав місяць. Озирнувшись їй услід (вони анітрохи не зналися), він відчув не знаний досі смуток...

19. Штучні крила

Від Анатолія Франса він перейшов до філософів вісімнадцятого століття. Та до Руссо не дійшов. Мабуть, тому, що наполовину, – своєю запальністю, – він скидався на нього.

Холодним розумом він став близько до філософа, автора "Кандіда".

У двадцять дев'ять років він уже не бачив просвітку в житті. І тільки Вольтер подарував йому, безпорадному, штучні крила.

Змахнувши ними, він легенько майнув у піднебесся. І тої ж миті потонули внизу людські радощі й горе, залиті світлом розуму. На жалюгідні людські оселі посилаючи свій насміх та іронію, він безперешкодно полинув до сонця. Бо забув, що й стародавній грек обпалив на сонці свої штучні крила, впав у море й загинув...

20. Кайдани

Молоде подружжя оселилося у будинку його названих батьків. На краще вони не спромоглися, бо він щойно дістав посаду в газетному видавництві. Він покладав усю надію на авторський примірник угоди, написаної на жовтому папері. Однак згодом виявилось, що та угода ні до чого не зобов'язувала видавництво, а на нього лягла важким тягарем.

21. Донька божевільного

Два рикші мчали безлюдним путівцем під безхмарним небом. Свіжий вітерець давав узнаки, що дорога ця пролягає до моря. Сидячи на задній колясці, він здогадувався, що та зустріч не принесе радості, і раз по раз питав себе, яка сила несе його туди.

Адже це не була любов. А якщо не любов... Уникаючи відповіді, він мусив заспокоювати себе словами: "Принаймні ми однакові".

На передній колясці сиділа донька божевільного. Її молодша сестра з ревності укоротила собі віку.

"Тепер уже нічим не зарадиш".

До божевільної, підвладної лише матеріальним інстинктам, тепер він почував якусь ненависть.

Тим часом обидві коляски котилися повз цвинтар на піщаному березі. З-поміж живоплоту, обсипаного черепашками устриць, виглядали чорні надгробки. Дивлячись на блискуче море за тими надгробками, він раптом відчув зневагу до її чоловіка, котрий не заволодів її серцем.

22. Маляр

То була ілюстрація в якомусь часописі. Але намальований тушшю півень свідчив про незвичайну обдарованість автора. Про того маляра він безперестанку розпитував своїх друзів.

Минув лише тиждень, і той маляр завітав до нього в гості. На все життя залишили ті відвідини яскравий спомин у його серці. У тому маляреві він відкрив не знаного ніким поета, розкрив перед собою не відому навіть маляреві його власну душу.

Якось восени одного прохолодного надвечір'я стеблина маїсу зненацька нагадала йому про того маляра. Високі маїсові стебла, настовбурчивши шорстке листя, розпускали навколо себе тонке, як нерви, коріння. Безперечно, це був автопортрет його вразливої натури. Таке відкриття навіяло смуток.

"Уже пізно. Та в останню хвилину..."

23. Вона

На майдан опускалися вечірні сутінки. Він переходив тим майданом, у тілі ще жевріла крихта денного тепла. Високі будинки на тлі сріблястого спокійного неба мерехтіли квадратами осяяних електричним світлом вікон.

Очікуючи на неї, він став край дороги. Збігло тільки п'ять хвилин, а вона, змарніла, змучена, підійшла до нього й, глянувши у вічі, всміхнено сказала: "Ви, мабуть, притомилися". Потім вони пліч-о-пліч пішли присмерковим майданом. Такого раніше з ними не було. Він почував, що заради неї ладен пожертвувати усім.

Коли вони вже сіли в авто, вона пильно глянула йому в обличчя і спитала:

- А ви не жалкуєте?

На те він рішуче відказав:

- Ні, не жалкую.

Вона схопила його руку й промовила:

- Я теж не жалкую, однак...

У ту мить її обличчя здавалося наче осяяне місяцем.

24. Пологи

Він стояв коло фусума[145] й стежив, як акушерка в білому халаті купала немовля. Щоразу, як в око дитині потрапляло мило, вона жалібно кривила личко й пищала тонким голосочком.

Відчуваючи, як від дитини віддає запахом мишеняти, він у думці мимоволі запитував себе: "Для чого з'явилося оте маля на цей світ, повний горя і страждань? Чому доля так нерозважно вибрала йому такого батька, як я? "

Дружина народила йому першу дитину - сина.

25. Стріндберг

Він стояв на порозі будинку й споглядав, як у місячному світлі, що сіялося крізь розквітле віття граната, кілька замурзаних китайців грали в мадзян[146]. Потім він повернувся у покій і при світлі низько підвішеної лампи взявся читати "Зізнання ідіота". Не дочитавши й двох сторінок, він гірко посміхнувся. У листі до коханки-графині Стріндберг писав таку саму брехню, якої допустився і він...

26. Старожитність

Збляклі фігури Будди, святих, коней, зів'ялі квіти лотосу його пригнічували. Дивлячись на них, він забував усе на світі. Навіть про радість, що розлучився з донькою божевільного.

27. Спартанське виховання

Він проходив з приятелем глухим завулком. Назустріч йому наближався рикша. Зненацька він побачив, що в колясці сиділа дівчина, з якою він учора ввечері зустрічався. Її обличчя здавалось осяяне місячним світлом. Ясна річ, перед своїм товаришем він навіть з нею не привітався.

- Красуня, правда? - сказав товариш.

- Справжня красуня, - не вагаючись, відказав він, споглядаючи весняну гору в глухому куті вулиці.

28. Вбивця

Над путівцем, осяяним світлом сонця, плинув запах коров'ячого лайна. Витираючи піт, він брався вгору. Ячмінь обабіч путівця розпускав духмяні пахощі. "Забий! Забий!" - невідступно дзвеніло йому в голові. Кого - йому було відомо. Мимохіть на думку спав нищий коротко стрижений чоловік.

Незабаром з-під пожовклого ячменю вигулькнула кругла баня католицького костелу.

29. Форма

Глечик на саке з карбованим візерунком явив йому красу форми.

30. Дощ

На ліжку він розмовляв з нею про всяку всячину. За вікном спальні хлюпотів дощ. Під тим дощем квіти, мабуть, уже погнили. Її ж обличчя наче місяць осявав. Та від розмови з нею йому ставало нудно. Лежачи долілиць, він запалив цигарку і пригадав,

що прожив з нею сім років, як один день.

"Чи люблю я цю жінку? – запитав він себе. – Все ще люблю".

Навіть його, що так пильно слідкував за своїми думками, ця відповідь здивувала.

31. Великий землетрус[147]

Він ходив по згарищу. В повітрі пахло перестиглими абрикосами. "Дивно, трупи під спекотливим сонцем навіть не смердять", – подумав він, злегка принохуючись до того запаху. Та дійшовши до ставка, заваленого мерцями, він відкрив собі, що слово "жахіття" – анітрохи не перебільшення для такого видовища. Та найдужче вразили його трупи підлітків. Поглядаючи на них, він почував щось схоже на заздрість. "Праведні душі Бог замолоду бере до неба", – наверталось на думку. Його старша сестра і зведений брат згоріли у будинку. А шурякові, позиваному за кривоприсягу, тимчасово відклали вирок.

"Краще б усі загинули", – стоячи на згарищі, подумав він.

32. Сварка

Між ним і зведеним братом часто доходило до бійки. Через нього брат легко зазнавав кривди. Водночас і він через брата позбавлявся волі. Батьки завжди казали братові: "Наслідуй його". Йому самому ті слова – що лещата на руки. Схопивши один одного за попереки, вони борюкалися, аж поки не котилися під ганок. У саду біля ганку буяв індійський бузок – він ще й нині це пам'ятає. Під захмареним небом його віття палахкотіло червоним цвітом.

33. Герой

З вікна Вольтерової оселі він позирав на високу гору. Над закрижаним гірським верхів'ям навіть не було видно яструба. Лише гірською стежкою угору вперто піднімався приземкуватий росіянин.

Як у Вольтеровім будинку споночіло, при яскравій лампі він сів писати тенденційний вірш, пригадуючи собі постать росіянина, що брався вгору.

Найревніш ти Божу заповідь обороняєш,

Та частіш за всіх її ламаєш.

Ти найбільш народ кохаєш,

Та найбільш його під себе підгинаєш.

Ти найдужче прагнеш ідеалу,

Та за будні ти не забуваєш.

Ти у нас, на Сході, народився,

Ти цвітом пахнеш польовим,

Ти – електровоз.

34. Барви

Чомусь у тридцять років він уподобав собі пустир. Там валялася замшіла цегла й уламки черепиці. Та в його очах той краєвид нічим не різнився від Сезанового.

Несподівано йому пригадалася пристрасть, що полонила його душу сім років тому, і він відкрив, що тоді не помічав барв.

35. Манекен

Він вирішив жити бурхливим життям і до смерті не каятися. Однак жив сумирно в своїх названих батьків і тітки. І це роздвоювало його почуття. Уздрівши в крамниці готового вбрання манекен, він подумав, що й сам дуже скидається на нього. А друге, підсвідоме "я" уже давно вкладало те почуття у нове оповідання.

36. Втома

Разом із одним студентом він проходив галявиною, порослою сусукі.

- У вас, здається, ще досить жадоби до життя, правда?

- Атож, та й у вас не менше.

- Е, ні. У мене більше її немає. Тільки залишилося бажання писати, та й більш нічого.

То була щира правда. Бо й справді, якось непомітно він утратив охоту до життя.

- Але ж бажання писати - це жадоба до життя.

Він промовчав. Зненацька над червоними остюками сусукі вигулькнув вулкан. До того вулкана він почував щось схоже на заздрість. Хоч і не міг збагнути чому...

37. Надлюдина

Він випадково стрівся з жінкою, яка талантом могла з ним позмагатися. Та він написав вірш "Надлюдина" й уник небезпеки. Серце болісно щеміло - так болить дереву, коли з нього обсипається блискуча крижана кірочка.

За вітром покотилась сугегаса[148], Щось упало на курну дорогу... Навіщо жаліти за іменем своїм? Оплакувати твоє лиш ім'я треба...

38. Помста

В одному готелі на балконі, вкритому пагінням дикого винограду, він малював на втіху хлопцеві, синові доньки божевільного, що з нею розлучився сім років тому.

Запаливши цигарку, донька божевільного споглядала їхню забаву. На серці йому каменем лежав якийсь тягар, а він усе малював і малював поїзди, літаки. На щастя, хлоп'я не доводилося йому сином. Однак слухати, як хлопчина називає його "дядечком", йому було нестерпно.

Згодом, як хлопець кудись подався, донька божевільного, попихкуючи цигаркою, влесливо почала:

- А хіба хлопець не схожий на тебе?

- Ні, не схожий. По-перше...

- Але ж недарма кажуть, що і в материнському лоні на дитя можна впливати.

Він мовчки відвернувся. А десь глибоко в душі зародилась звіряча жадоба її задушити.

39. Дзеркала

Він сидів у кутку кав'ярні й розмовляв з товаришем. Його приятель, ласуючи печеним яблуком, говорив про погоду. В їхній розмові він швидко виявив суперечності.

- Ти ще не одружився?

- Ні. Думаю оженитися наступного місяця.

Він мимохіть замовк. У дзеркалах на стіні відбилося безліч таких, як він. Від того у нього аж мороз пішов поза шкірою.

40. Діалог

- Чому ти нападаєш на теперішню соціальну систему?
- Бо бачу зло, породжене капіталізмом.
- Зло ? А я гадав, що ти не помічаєш відміни між добром і злом. А як же тоді твоє життя?..

Так розмовляв він з ангелом у новенькому циліндрі.

41. Хвороба

Його мучило безсоння. І він почав слабнути. Кілька лікарів ставили йому різні діагнози: кислотний катар, кишкову атонію, сухий плеврит, неврастенію, хронічний кон'юнктивіт, мозкове виснаження...

Та він знав причину своєї хвороби. Соромлячись себе, він боявся. Боявся суспільства, що зневажало його!

Якось пополудні, коли небо облягали олов'яні хмари, віщуючи снігопад, він сидів у кутку кав'ярні, затиснувши між губами запалену цигарку, і прислухався до музики, що линула з патефона навпроти. Звуки музики на диво глибоко просотувалися у душу. А коли патефон перестав грати, він підійшов й оглянув наліпку на пластинці:

"Magic Flute" - Mozart[149].

Він умить збагнув. Порушуючи десять заповідей Божих, Моцарт, напевне, теж страждав... Але, мабуть, не так, як він... Похнюпивши голову, він неквапом вернувся до свого столика.

42. Регіт богів

Одного весняного погідного дня, коли йому було тридцять, він проходив бором, пригадуючи власні слова, написані два чи три роки тому: "На жаль, боги не можуть так, як ми, заподіяти собі смерті..."

43. Ніч

Знову настала ніч. Море перед бурею хлюпотало об берег, ненастанно розсипаючи у тьмяному світлі хмари бризок. У таку пору просто неба він удруге взяв шлюб зі своєю дружиною. Для них то була й радість, і мука. Трійко дітей разом з ними стежило за спалахами блискавиць над морем. Притуливши до грудей маля, дружина, здавалось, ледве вгамовувала сльози.

- Ти бачиш корабель?..

- Бачу.

- Корабель з поламаними щоглами.

44. Смерть

Радий, що спить сам-один, він надумав був повіситися на поясі на віконних ґратах. Але, торкнувшись підборіддям пояса, він раптом злякався смерті. Ні, він не боявся страждання у мить смерті. Він двічі виймав кишенькового годинника й спробував прослідкувати, як настає непритомність. Помучившись трохи, він збайдужів до всього і дивився на світ невидючими очима. Якби він ще раз спробував затягти зашморг, то напевне б умер. Він поглянув на годинника й виявив, що мучився одну хвилину й двадцять з чимось секунд. За віконними ґратами було темно, хоч в око стрель. Десь хрипко заспівав півень.

45. "Диван"

"Диван" ще раз наснажив його душу. То був Гетевський "Західно-Східний диван". Поглядаючи на Гете, що стояв на межі добра й зла, він до відчаю заздрихав йому. В його очах Гете-поет був величніший за Христа. У серці того поета знайшли собі місце не тільки Акрополь і Голгофа, але й розквітала аравійська троянда... Якби він годен був вступити у слід Гете... Дочитавши "Диван" і заспокоївши страшно схвильовану душу, він мимоволі відчув до себе зневагу зате, що вродився непридатним до життя євнухом.

46. Омана

Самогубство швагра зненацька перевернуло його життя. Тепер він мусив клопотатися про сестрину родину. Його майбутнє - принаймні так йому здавалось - потьмарилося, примеркло. Почуваючи на собі насмішку за своє духовне банкрутство (свої вади він знав геть усі), він і далі читав розмаїті книжки. Та навіть "Сповідь" Руссо була повна-повнісінька героїчної облуди. Що ж до "Нового життя"[150], то такого лицеміра, як головний герой роману, йому ніде не доводилося зустрічати. А от Франсуа Війон припав йому до серця. Серед кількох віршів у збірці він натрапив на "Прекрасного бика".

У сні йому ввижалася постать присудженого до повішення Франсуа Війона. Кілька разів він намагався, як Війон, спуститися на саме дно людського життя. Але на перешкоді йому стало оточення і власна фізична кволість. Поступово він підупав, як обсохле на вершку дерево, що його колись бачив Свіфт...

47. Гра з вогнем

Її обличчя світилося прекрасним блиском, наче тонкий лід, осяяний вранішнім сонцем. Він був до неї прихильний, але любові не почував. А її тіла він і пальцем не торкнувся.

- Це правда, що ви хочете вмерти?

- Власне, не смерті я хочу. Просто життя над усе остогидло.

По такій розмові вони постановили собі разом умерти.

- Platonic suicide[151].

- Double platonic suicide[152].

Він мимоволі зауважив, що, хоч як дивно, а на душі йому відлягло.

48. Смерть

Він не вмер з нею. Тільки ще й досі чомусь шкодує, що не торкнувся і пальцем її тіла. Вона деколи розмовляла з ним так, буцімто й нічого не сталося, а передаючи йому пляшечку ціаністого калію, ще й промовила:

- А цього, мабуть, вистачить, щоб нас обох покріпити.

І справді, після того його душа зміцніла. Сидячи у плетеному кріслі, він споглядав молоді листочки дуба і все думав про мир і супокій, що йому подарує смерть.

49. Лебедине опудало

Безсилий, він узявся писати автобіографію. Та писати було навдивовижу важко. Бо ще лишилася у нього і власна гордість, і скептицизм, і тверезий розрахунок. Такого себе він не міг зневажати. Однак мимоволі приходила в голову думка, що кожна

людина в душі така, як він. Серед різноманітних автобіографій йому часто пригадувалась "Поезія і правда"[153]. Він ясно збагнув, що художній твір не кожного може зворушити. З голови йому ніяк не виходило, що його твори звернуті лише до близьких душею людей, які прожили життя, подібне до його власного. Атому він вирішив негайно написати свою "Поезію і правду".

Закінчивши писати "Життя ідіота", він якось випадково у крамниці старих речей натрапив на лебедине опудало. Хоч лебідь ще стояв, гордовито піднявши дзьоба, та його зжовклі крила вже міль точила. Пригадуючи своє життя, він відчув на очах сльози, а на губах гірку посмішку. Попереду його чекало тільки божевілля або ж самогубство. Ідучи самотньо крізь вечірній натовп, він змирився з тим, що нещадна доля поволі доведе його до загибелі.

50. Бранець

Збожеволів його товариш. До нього він відчував завжди щиру прихильність. Бо він душею збагнув товаришеву самотність, заховану під машкарою веселості. Він кілька разів заходив до товариша, коли той уже був божевільний.

- У тебе і в мене вселилася нечиста сила, "злий дух кінця століття", - пошепки казав йому товариш.

Через кілька днів по дорозі до санаторію його товариш, кажуть, навіть їв виноградні пуп'янки. Коли товариша забрали до лікарні, він раптом згадав про подароване товаришеві погруддя письменника, автора "Ревізора", якого той дуже любив. Згадавши, що Гоголь умер божевільним, він мимоволі відчув злу силу, що грається їхньою долею.

Цілком знемігши, він прочитав передсмертні слова Радіге[154]: "Господні воїни вже йдуть по мене" - й почув регіт богів.

Він намагався збороти свою забобонну сентиментальність. Але тіло його вже не було здатне на таку боротьбу. Безперечно, "злий дух кінця століття" мучив його нещадно. Він заздрих середньовічним людям, що здавалися на Божу ласку. Однак він уже не міг вірити навіть у того бога, в якого вірив Кокто!

51. Поразка

Рука з пером затремтіла, з рота потекла слина. В голові йому прояснялося лише після дози 0,8 вероналу і то на пів-години-годину. Він жив у сутінках, день у день без надії на майбутнє, спершись на тонкий пощереблений меч.